

УДК 351.854

Г. М. Чирва

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ОСВІТНІЙ МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено сутність понять «моніторинг», «моніторинг якості освіти»; розкрито особливості моніторингу якості освіти як управлінської технології в контексті державного регулювання освітньої галузі України; підкреслено необхідність розроблення загальних чітких параметрів виміру якості вищої освіти; окреслено моніторинговий інструментарій забезпечення якості вищої освіти в сучасних умовах.

Ключові слова: вища освіта, державна освітня політика, державне регулювання, моніторинг якості освіти, моніторинговий інструментарій, освітній моніторинг, параметри виміру якості вищої освіти, управління якістю вищої освіти.

Постановка проблеми. Якісна освіта є однією з необхідних умов успішного розвитку країни; як підкреслюється в основних положеннях ЮНЕСКО, формування освіченого й компетентного молодого покоління є запорукою злагодженого сучасного цивілізованого суспільства.

Якість вищої освіти в науковій площині досліджень із державного управління розглядається як відповідність реальних освітніх потреб усіх суб'єктів освітньої діяльності (студента, регіональної освітньої системи, держави) результатам їхньої взаємодії. Україна проголосила якість освіти національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм та вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту.

Якісна освіта є інструментом економічного зростання на шляху України до Європейського Союзу. У цьому контексті актуалізується проблема освітнього моніторингу як особливої управлінської технології.

Моніторинг якості освіти є джерельною базою для оцінювання якості вищої освіти, а оцінювання є провідною функцією органів державного управління вищою освітою України [18, с. 14].

Проте слід зазначити, що розвиток моніторингу якості освіти на сучасному етапі дещо гальмується, насамперед,

через: відсутність єдиної системи індикаторів якості освіти; брак механізмів орієнтації на потреби суспільства; недостатність науково-інформаційного і кадрового забезпечення вищої професійної освіти та її інноваційної бази; уповільнений процес пошуку і становлення механізмів підвищення якості освіти. Це може стати реальною перешкодою на шляху широкомасштабної інтеграції України в європейський освітній простір.

Зниження якості навчання – надзвичайно серйозний сигнал, адже воно може зумовити невизнання європейською спільнотою дипломів наших університетів, відповідно, відбудеться зниження мобільності студентів і випускників закладів вищої освіти України на європейському просторі.

Актуальність теми статті посилюється високою конкуренцією на європейському та світовому ринках праці. Тому якість професійної підготовки конкурентоспроможних майбутніх фахівців у вищому навчальному заклад визначається результатами навчання, які повинні бути чіткими й однозначними, діагностично вимірюваними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державного управління якістю вищої приділяли увагу зарубіжні (П. Вервімп, Дж. Гордон, В. Куклін, М. Поташник, К. Росс та ін.) та українські дослідники (В. Зайчук, Р. Зуб'як, Р. Кучма, О. Мармаза, Н. Островерхова, С. Яблочников та ін.). Розробленню механізмів дер-

жавного управління якістю вищої освіти присвятили наукові розвідки такі вчені, як: Т. Лукіна, М. Поташник, О. Родіонов, С. Свіжевська, Л. Сушенцева, С. Шевченко та ін.

Різні аспекти якості вищої освіти вивчали В. Бахрушин, Г. Кільова, В. Кісс, А. Прудес, О. Присвітла та ін. Проблему оцінки розвитку вищого навчального закладу досліджували К. Адельман, Л. Волощук, О. Граничина, М. Терованесов, С. Трапичин та ін. На оцінці якості розвитку ринку освітніх послуг в Україні акцентували О. Єлісеєва, Н. Островерхова, О. Панич, Т. Тарасенко та ін.

Питання освітнього моніторингу вивчали І Анненкова, Н. Байдацька, І. Бойчук, С. Домбровська, Е. Гуцало, А. Майоров та ін. Особливості рейтингового оцінювання науково-педагогічної діяльності викладачів та якості університетської освіти й моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти розглядали в наукових працях С. Єрмак, В. Дрижак, В. Курило, О. Мещанінов, А. Низков та ін.

У процесі формування державної політики у сфері вищої освіти в сучасних умовах порівняно з недавніх часів проблема якості вищої освіти стала провідною. Формування умов для найповнішого задоволення потреб громадян у якісній вищій освіті, а економіки – в компетентних спеціалістах, стає одним із головних завдань органів державного управління вищою освітою [19, с. 348].

Мета статті – висвітлити сутність понять «моніторинг», «моніторинг якості освіти»; розкрити особливості моніторингу якості освіти як управлінської технології в контексті державного регулювання освітньої галузі України; окреслити моніторинговий інструментарій забезпечення якості вищої освіти в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих показників якості освіти є задоволення студентів і випускників рівнем набутої освіти. Якісний рівень освіти дасть змогу випускникам закладів вищої освіти успішно реалізувати себе на сучасному ринку праці.

Модернізація системи механізмів державного управління освітою насамперед передбачає впровадження інституту вимірювання

та оцінювання результатів діяльності освітньої галузі, створюючи національну систему моніторингу якості освіти, визначення ефективності управлінських рішень та їх впливу на якість освіти в Україні [8].

Згідно з «Методичними рекомендаціями щодо розроблення стандартів вищої освіти» [15] інтегральна компетентність – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності; загальні компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку; спеціальні (фахові, предметні) компетентності – компетентності, що залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю.

Результати навчання (програмні) – сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти.

Якість освіти трактують як основний параметр освітнього менеджменту [2]. Забезпечення якісної освіти, зокрема вищої, є одним із головних завдань сьогодні, оскільки вища школа виступає керівним, системоутворювальним елементом усієї системи освіти, оскільки саме вона визначає головну соціальну функцію підготовки людини як професіонала вищої кваліфікації і як представника вищої інтелектуальної думки суспільства.

Рейтинги, за якими різні агенції оцінюють якість освіти у світі, формуються на основі різноманітних показників, що підкреслюють унікальність закладів вищої освіти і дозволяють споживачам обирати те, що їм більше до вподоби [4].

Створення й упровадження систем управління якістю професійної освіти у вітчизняних закладах вищої освіти відбувається відповідно до світових стандартів, зокрема ISO 900:2000, в яких одним із засобів управління та елементів системи визначено моніторинг якості, який

рекомендують розуміти як «відстеження, нагляд, спостереження; вимірювання або випробування через визначені часові інтервали з метою регулювання та управління процесами». Саме застосування моніторингу якості професійної підготовки дозволяє знайти оптимальні шляхи формування соціальних груп висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців.

Застосування моніторингу якості освіти та навчальних досягнень студентів у закладах вищої освіти активно досліджується Н. Байдацькою, І. Булах, Л. Кайдаловою, О. Локшиною та ін. У теорії та практиці освіти існують різні підходи до такого моніторингу [3; 11]. Окремі вчені розглядають моніторинг як засіб удосконалення системи інформаційного забезпечення управління освітою (П. Анісімов, А. Ковальов, Л. Майоров та ін.), інші – як метод підвищення стратегічного планування розвитку середньої й вищої професійної освіти (А. Галаган, А. Савельєв, Л. Семушина), підкреслюють, що створення та повноцінна реалізація системи управління навчального процесом на засадах моніторингу забезпечує можливість ефективно впливати на якість професійної підготовки фахівців [20.].

Науковцями визначено, що моніторинг у своїй структурі поєднує три важливі управлінські компоненти: аналіз, оцінку та прогнозування процесів професійної підготовки. Без функціонування в навчальному закладі цих складників організація моніторингу неможлива.

Основними завданнями моніторингу якості освіти професійної підготовки є:

- розроблення комплексу показників, що забезпечують цілісне уявлення про стан процесу підготовки, про якісні і кількісні зміни в ньому;
- систематизація інформації про стан і розвиток освітнього процесу зі спеціальності (напрямку підготовки);
- забезпечення постійного й наочного представлення інформації про процеси, що відбуваються в контексті формування обраної групи майбутніх фахівців;
- інформаційне забезпечення аналізу й прогнозування стану й розвитку освітнього процесу, вироблення відповідних управлінських рішень [5].

Оскільки моніторинг у системі професійної освіти – це системна процедура, метою якої є не лише відстеження певного стану об'єкта, а з'ясування чинників, потрібних для його розвитку, для зміни ситуації, то контроль – це оцінка фактичних результатів діяльності в різні інтервали часу. Контроль виконує адміністративну функцію та покликаний установити відповідність (або невідповідність) етапів, методів або досягнутих результатів певним нормам і вимогам та внести відповідне рішення щодо цього. Контроль є одним із важливих методів моніторингового дослідження.

Щоб визначити кінцеві результати моніторингу якості професійної підготовки, необхідно орієнтуватися на основну мету освітнього процесу в закладах вищої освіти, яка сформульована в «Законі про вищу освіту» [9].

Принципами моніторингу вчені визначають: 1) об'єктивність – максимальне уникнення суб'єктивних оцінок, урахування позитивних і негативних результатів; 2) валідність – відповідність пропонованих контрольних завдань змістові досліджуваного матеріалу, чіткість критеріїв виміру й оцінки, можливість підтвердження позитивних і негативних результатів різними способами контролю; 3) надійність – сталість результатів, які отримуються; 4) врахування психолого-педагогічних особливостей, що передбачає диференціацію завдань; 5) систематичність – проведення моніторингу в певній послідовності (етапність); 6) гуманістична спрямованість – передбачає створення умов доброзичливості, довіри, поваги до особистості, позитивного емоційного клімату; 7) економичність – витрати не повинні перевищувати прибуток. Функції моніторингу: 1) інформаційна; 2) пошуково-дослідницька; 3) діагностична; 4) корекційна; 5) прогностична. Усі функції моніторингу підпорядковуються загальній меті – підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців [21].

У практиці сучасних освітніх закладів широко застосовується для моніторингу якості професійної підготовки тестовий контроль і рейтинг. Це об'єктивні, прозорі й науково обґрунтовані методи кількісного представлення результатів діагностування.

Результати сформованості фахових компетенцій відповідно до галузевих стандартів вищої освіти є одним із ключових моментів оцінки якості професійної підготовки. При цьому передбачається вдосконалення освітніх технологій на основі постійної взаємодії викладача зі студентом. Показниками якості виступають очікувані й вимірювані конкретні результати й досягнення студентів, які визначають, якими компетентностями володіє майбутній фахівець і які професійні функції та обов'язки він може виконувати після виконання освітньої програми.

Серед критеріїв визначення якості професійної підготовки майбутніх фахівців називають здебільшого: постановку завдань роботи зі студентами в певних умовах; вибір змісту і методів впливу на них; витрачений час і зусилля викладача; зміну рівнів сформованості компонентів фахової компетентності майбутніх фахівців. В основі вибору цих критеріїв – педагогічна діагностика.

На думку Т. Лукиної, педагогічні вимірювання (як самостійний напрям наукових досліджень) – це «процес відображення в числовому значенні певних досягнень або якостей особистості» [13, с. 22], їх можна розглядати «як практичну освітню діяльність, спрямовану на отримання об'єктивних оцінок рівня поточної та підсумкової підготовленості студентів», а головна мета педагогічних вимірювань полягає в отриманні чисельних еквівалентів прояву ознаки, що цікавить дослідника або педагога.

Такий контроль складається з: перевірки – виявлення рівня знань, умінь та навичок (сформованості компетентностей); оцінки – вимірювання та умовного відображення рівня знань, умінь і навичок; обліку – фіксування результатів у вигляді оцінок. Оцінювання – це процес формування оцінки навчальних досягнень, у якому інтегруються й представляються в певній шкалі (шкалах) дані, отримані під час тестування, використання портфоліо, проведення іспитів, виконання практичних робіт, рейтингування їх результатів тощо [22].

Серед класифікацій видів педагогічного контролю вчені виокремлюють:

– зовнішній контроль викладача за діяльністю студентів, взаємоконтроль студентів і самоконтроль (залежно від суб'єкта діяльності);

– попередній, поточний, рубіжний: тематичний, періодичний, підсумковий (із позиції місця й значення);

– індивідуальний, парний, груповий, фронтальний і комбінований контроль (з погляду його організації);

– усний, письмовий, тестовий, програмований (комп'ютерне тестування) (за формою проведення) [17].

Ще одним видом моніторингу якості освіти є тестування. Педагогічна тестологія – це прикладний розділ теоретичної педагогіки, теорія одного з методів практичної педагогічної діяльності. Основні поняття педагогічної тестології – завдання, тест, тестування (педагогічне вимірювання) [17, с. 12].

Тестування як методичний засіб отримало визнання в нашій країні і стало загальноприйнятною формою як вхідного, поточного, проміжного, так і підсумкового контролю. Результати тестування після оброблення на комп'ютері представляються у формі сукупності стандартних статистичних показників, придатних для встановлення персонального рейтингу знань та порівняльних характеристик навчальної групи загалом. У педагогічних вимірах тестологія – це теоретико-методологічне і методичне обґрунтування процесів розроблення й застосування педагогічних тестів [7, с. 4].

Поняття «тест» тлумачиться як інструмент, що складається із кваліметрично вивіреної системи, стандартизованої процедури проведення і заздалегідь спроектованої технології оброблення й аналізу результатів, призначений для вимірювання якостей і властивостей особистості, зміна яких можлива у процесі систематичного навчання [14, с. 14]; «система завдань специфічної форми, змісту, розташованих за зростанням складності, яка дає можливість виміряти рівень підготовки випробуваних і оцінити структуру їхніх знань» [1, с. 36].

Тестування розглядається як метод вимірювання певних властивостей особистості, спосіб визначення рівня знань

і умінь студентів за допомогою спеціальних валідних тестових завдань [7, с. 4]. В. Звонников визначає тестування як процес застосування тестів, який є складником процесу оцінювання умінь, знань та навичок [10, с. 8].

Педагогічну діагностику показників проводять зазвичай засобами педагогічного контролю, який складається з: перевірки – виявлення рівня сформованості складників компетентності; оцінки – вимірювання та умовного відображення цього рівня у формі кількісної або якісної оцінки; обліку – фіксування результатів у вигляді зведених таблиць. Незаперечні переваги в організації цього процесу має комп'ютерне тестування якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Нарощення якості – це те, що може посилити довіру до університету в суспільстві, за умови, що механізми оцінки якості не девальвуються чиновницькою монополією та волюнтаризмом, а здійснюються в інтересах різних стейкхолдерів і особливо самих закладів вищої освіти [16].

Висновки.

Таким чином, якість вищої залежить від чіткого, виваженого державного управління освітньою галуззю й ефективного менеджменту закладу вищої освіти, його чіткої та злагодженої роботи згідно з державними стандартами й вимогами до змісту освітніх послуг. Якість освіти передбачає взаємопов'язаний комплекс, який включає чітке планування змісту, структури, процесів; діагностичний інструментарій; моніторингові заходи, оцінювання, акредитацію тощо. Якість вищої освіти забезпечується багатьма параметрами, серед яких: якісний показник професорського складу, якість викладання, стан матеріально-технічної бази, лабораторного обладнання освітнього закладу й фінансового забезпечення. Рейтингова система оцінювання сприяє чіткому й конкретному визначенню основних напрямів діяльності закладів вищої освіти, що підвищує їх ефективність, авторитет і конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг як в Україні, так і в європейському та світовому просторі освіти.

Список використаної літератури:

1. Аванесов В.С. Научные проблемы тестового контроля знаний : учебное пособие. Москва : Адепт, 1994. 135 с.
2. Анненкова І.П. Моніторинг якості освіти у ВНЗ. 2010. URL : <http://www.e-learning.onu.edu.ua>.
3. Байдацька Н.М. Моніторинг якості знань студентів як соціально-педагогічна проблема. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / ред. кол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2005. Вип. 7. С. 238–241.
4. Бахрушин В. Як оцінити університет? URL : <http://education-ua.org/ua/articles/223-як-otsiniti-universitet>.
5. Бойчук І.Д. Моніторинг якості освіти як складова підготовки сучасного фахівця. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2014. № 45. С. 44–49.
6. Бричок С.Б. Психолого-педагогічна діагностика як провідний компонент діяльності вчителя. *Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне. Вип. 2. 2015. С. 134–142.
7. Гуцало Е.У. Педагогічне тестування в системі контролю і оцінки якості навчання студентів : (на базі дисциплін психолого-педагогічного циклу педагогічного університету). *Методичний вісник* : спецвипуск. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. 68 с. URL : <http://wiki.kspu.kr.ua/images/f/fb/Maket.pdf>.
8. Домбровська С.М. Теоретичні аспекти формування механізмів державного управління у реформуванні вищої освіти України. *Державне будівництво*. 2010. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_2_9.
9. Про вищу освіту : Закон відвід 1 липня 2014 р. №1556-VII / Верховна Рада України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
10. Звонников В.И. Современные средства оценивания результатов обучения : учебное пособие. Москва : Академия, 2007. 224 с.
11. Кайдалова Л.Г. Моніторинг якості професійної підготовки інженерів-технологів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків. 2007. № 18-19. С. 51–56.

12. Левківський К., Сухарніков Ю. Завдання щодо забезпечення якості вищої освіти України в контексті Болонського процесу. *Вища школа*. 2004. № 5-6. С. 86–106.
13. Лукіна Т. Вимірювання й управління якістю освіти: навч.-метод. матеріали. Київ : Експрес-об'ява, 2007. 50 с.
14. Майоров А.Н. Мониторинг как практическая система. URL : <http://www.mto.ru/children/monitoring/system.html>.
15. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Схвалено сектором вищої освіти Науково-методичної Ради Міністерства освіти і науки України (протокол від 29.03.2016 р. № 3). URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/metodichni-rekomendacziyi.html>.
16. Панич О. Зовнішня оцінка якості вищої освіти в Україні. Що може бути змінено? URL : <http://education-ua.org/ua/articles/430-zovnishnya-otsinka-yakosti-vishchoji-osviti-v-ukrajini-shcho-mozhebuti-zmineno>.
17. Тестовий контроль і рейтинг в освіті : навч. посіб. / М.Я. Берещук, Ю.П. Бархаєв, Г.В. Стадник. Харків : ХНАМГ, 2006. 106 с.
18. Управління якістю освіти: досвід та інновації : колективна монографія / під заг. ред. Л.Л. Сушенцевої, Н.В. Житник. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2014. 462 с.
19. Шевченко С.О. Державно-громадський механізм управління якістю вищої освіти: відповідь на виклики часу. *Управління в освіті : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, 14-16 квітня 2011 року* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 348–349.
20. Шевченко С. Оцінювання якості освіти в контексті приєднання України до Болонського процесу. *Вища школа*. 2007. № 11. С. 14–23.
21. Щоголева Л. Забезпечення якості освіти в навчальному закладі : посібн. для керівників шкіл. Луцьк : Волин. кн., 2007. 48 с.
22. Crocker L., Algina J. Introduction to Classical and Modern Test Theory. Tallahassee : Univ / of Florida. : HBJCP, 1986. 527 p.

Чирва А. М. Образовательный мониторинг как инструмент государственного управления качеством высшего образования

В статье освещена сущность понятий «мониторинг», «мониторинг качества образования»; раскрыты особенности мониторинга качества образования как управленческой технологии в контексте государственного регулирования образования Украины; подчеркнута необходимость разработки общих четких параметров измерения качества высшего образования; очерчен мониторинговый инструментальный обеспечения качества высшего образования в современных условиях.

Ключевые слова: *высшее образование, государственная образовательная политика, государственное регулирование, мониторинг качества образования, мониторинговый инструментальный, образовательный мониторинг, параметры измерения качества высшего образования, управление качеством высшего образования.*

Chyryva H. The educational monitoring as a tool of state management of the quality of higher education

The essence of the concepts of "monitoring", "monitoring the quality of education" highlighted in the article; features of monitoring the quality of education as managerial technology in the context of state regulation of the educational industry of Ukraine; stressed the need to develop common clear indicators for measuring the quality of higher education. The monitoring tool for ensuring the quality of higher education in modern conditions outlined.

Key words: *higher education, state educational policy, state regulation, quality of education monitoring, monitoring toolkit, educational monitoring, parameters for measuring the quality of higher education, quality management of higher education.*